

Lector: Nicoleta Arsenie
Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu
Coperta: Florin Afloarei

Editura IDEEA EUROPEANĂ
O.P. 22, C.P. 113, București, 014780
Tel./Fax.: 021-2125692; Tel.: 021-3106618
Comenzi carte prin poștă:
Tel.: 021-2125692
E-mail: office@ideeaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro

The Way to Adulthood---Confucian Ethical Culture

《成人之道——儒家伦理文化》

By Tang Kailin, Chen Renren

作者：唐凯麟，陈仁仁

© Shandong Education Press 2021

The Chinese edition is originally published by Shandong Education Press. This translation is published by arrangement with Shandong Education Press, Jinan, China.

All rights reserved. No reproduction and distribution without permission.

© 山东教育出版社 2021

本作品原由山东教育出版社出版。

英文翻译版经山东教育出版社授权独家出版发行。

保留一切权利。未经书面许可，任何人不得复制、发行

© 2025, Editura Ideea Europeană, pentru prezenta versiune

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TANG, KAILIN

Calea maturității : cultura morală confucianistă / Tang Kailin,
Chen Renren ; trad. din lb. chineză de Victoria Lupașcu. - București :

Ideea Europeană, 2025

ISBN 978-630-333-147-8

I. Chen, Renren

II. Lupașcu, Victoria (trad.)

Tang Kailin

Chen Renren

Calea maturității

Cultura morală confucianistă

Traducere din limba chineză
de Victoria Lupașcu



București, 2025

Cuprins

Confucianismul și morala	7
I. Principalele aspecte culturale.....	8
II. Dimensiunea etică	25
III. Educația prin ritualuri și muzică	34
Conștiința și virtutea	47
I. Virtutea unește Cerul și pământul: baza teoretică a eticii confucianiste.....	48
II. Reflecții asupra temperamentului: metafizica moralității.....	57
III. Discernământul binelui și al răului: în căutarea naturii umane intrinseci	66
IV. Controversa căii progresului: onoarea virtuții și învățarea taoistă	77
Personalitatea și cultivarea sinelui	91
I. Maturitatea și înțelepciunea: Farmecul personalității ideale	92
II. Înțelepciune temeinică prin practică și teorie: dezvoltarea cultivării de sine, păcii și guvernării	104
III. Bunăvoința și faptele bune: cultivarea intenționată a temperamentului și filantropia	114

IV. Spiritul și caracterul: perfecționarea sinelui și toleranța	121
V. Viață și aspirații: Confucius și Yan.....	129

Etica relațiilor interpersonale și mediul

social	141
I. Dreptatea dintre conducător și supușii săi	143
II. Bunătatea tatălui și pietatea fiului	153
III. Armonia dintre soț și soție	167
IV. Relația dintre frați: dragoste și respect.....	178
V. Calea prieteniei	187

Cele cinci virtuți constante și umanitatea

I. Oamenii buni îi iubesc pe ceilalți	199
II. Îndreptarea oamenilor prin justiție	207
III. Ritualurile construiesc caracterul omului moral	218
IV. Înțelepții cunosc natura oamenilor.....	231
V. Încredere în ceilalți	240

Rigiditatea și adaptabilitatea principiilor

I. Doctrina loialității și iertării	250
II. Distincția dintre dreptate și profit.....	261
III. Virtutea moderației	271
IV. Relația dintre principiile flexibile și cele rigide	280

Tradiție și modernitate

I. Etica confucianistă și spiritul național	294
II. Etica confucianistă și economia de piață modernă.....	307
III. Etica confucianistă și construirea moralității moderne	318
IV. Destinul istoric al eticii confucianiste.....	329

Postfață	341
-----------------------	-----

Confucianismul și morala

Pe 24 ianuarie 1988, în ziarul australian *The Canberra Times* a fost publicat un articol venit din Paris, cu titlul „Laureatul Premiului Nobel spune că trebuie să asimilăm înțelepciunea confucianistă”. Articolul spunea: „După părerea laureatului Premiului Nobel, dacă umanitatea vrea să-și continue existența, atunci trebuie neapărat să se întoarcă cu douăzeci și cinci de secole în urmă și să asimileze înțelepciunea confucianistă”. Această propunere a fost printre temele principale ale discursului ținut în timpul primei ceremonii internaționale de decernare a Premiilor Nobel de către Hannes Alfvén, doctor în fizică de origine suedeză și laureat al Premiului Nobel, și a devenit în același timp și una dintre cele mai importante concluzii ale ceremoniei. Astfel, ne întrebăm, care este natura înțelepciunii confucianiste?

Înțelepciunea confucianistă pune mare preț pe morală. De exemplu, Confucius a propus legile și principiile morale care se regăsesc în maxima „să nu facem altora ceea ce nu vrem să ni se facă nouă”. Chiar și în zilele noastre, acestea sunt considerate regulile de aur ale principiilor morale universale din diverse culturi și societăți.

Confucius este fondatorul confucianismului și cel care a decis în detaliu, prin înțelepciunea sa, caracteristicile morale ale sistemului cultural și de gândire confucianist. Datorită poziției esențiale pe care gândirea confucianistă o deține în cadrul culturii tradiționale chineze, aceasta din urmă, la bază, este o cultură profund morală. Principiile morale confucianiste reprezintă un sistem multilateral complex, ceea ce le determină propria natură, dar și caracteristicile plurivalente integrate. Indiferent de însușire, o cultură morală trebuie neapărat să fie aplicabilă relațiilor umane de zi cu zi și să influențeze în mod real viața oamenilor – aceasta fiind funcționalitatea de bază a eticii. Principiile morale se pot aplica în diverse feluri, iar confucianismul influențează oamenii și societatea în principal prin ritualuri, muzică și o cultură care prețuiește educația.

I. Principalele aspecte culturale

În timpurile moderne, marele învățat Liang Qichao a vorbit despre semnificația culturii confucianiste pentru cultura tradițională chineză. El era de părere că aprofundarea culturii confucianiste este egală cu studiul culturii chineze. Deși mai existau și alte școli de gândire, iar confucianismul nu poate fi considerat ca alcătuind întregul corpus al culturii chineze, totuși, dacă am elimina confucianismul, atunci ne temem că nu ar mai rămâne mare lucru din cultura chineză. Astfel, domnul Liang Qichao nu numai că a arătat poziția importantă deținută de confucianism în cultura tradițională chineză, ba chiar a indicat fără echivoc că cultura confucianistă este principala caracteristică a culturii tradiționale chineze.

1. Disputa asupra elementelor principale

În mod natural, indiferent de tipul elementelor principale dintr-o cultură, mereu vor exista discrepanțe la

nivelul înțelegerii lor. Din acest motiv, orice subiect legat de elementele în cauză va da naștere unor dispute. Unii consideră că daoismul și confucianismul se influențează reciproc și formează cultura chineză, pe când alții susțin că legalismul și confucianismul sunt precum *yin* și *yang* – confucianismul fiind folosit în public, iar legalismul fiind sistemul de conducere din umbră. Mai sunt și alții care propun ideea celor trei doctrine – confucianism, daoism și budism – care alcătuiesc inima culturii chineze. Ipotezele de față nu sunt lipsite de merit, și niciuna nu neglijează confucianismul, ba chiar se străduiesc să creeze legături cu acesta. Astfel putem vedea cum se materializează poziția esențială a culturii confucianiste. Celelalte culturi, chiar dacă sunt de acord cu el, îl îmbogățesc sau îl critică, sunt nevoite să recunoască puterea confucianismului în societate, poziția sa în inimile oamenilor și influența sa asupra valorilor morale umane.

În societatea tradițională chineză, au existat momente de scurtă durată pe parcursul unor dinastii și în unele regiuni unde cultura confucianistă nu a jucat un rol principal. În cursul vast al culturii tradiționale chineze, putem sesiza un curent neîntrerupt, chiar și în umbră – cel al confucianismului. Desfășurându-se pe o scară magnifică, precum valurile furtunoase care se lovesc cu putere și fără oprire de mal, care apar fără încetare și dau naștere splendidei spume de mare, confucianismul a trebuit să facă față oceanului din diverse motive.

Motivul pentru care cultura confucianistă are un statut atât de înalt în cultura tradițională chineză și o influență așa de mare provine în mare parte din trei puncte foarte importante evidențiate de comparația dintre confucianism și alte tipuri de cultură. Mai precis, vorbim despre importanța principiilor morale, a

relațiilor familiale și politice, precum și a respectului față de educație.

Importanța eticii, o caracteristică principală a confucianismului, se regăsește la același nivel și în cultura tradițională chineză, devenind astfel omogene, ceea ce ne indică justificarea esențială a poziției dominante a confucianismului în cultura tradițională chineză. Iar acesta este motivul pentru care principiile morale ocupă un loc esențial, în principal pentru că s-au putut adapta structurii patriarhale rurale din China tradițională. Societatea de atunci se întemeia pe structura relațiilor familiale, iar legăturile sociale de bază se modelau după ordinea ierarhică a familiei. Confucianismul explică conceptul de bunăvoință și gândirea din spatele lui prin atașamentul emoțional dintre membrii unei familii, ceea ce indică în același timp și diferențele dintre rangurile presupuse de ritualuri. Confucianismul a construit un sistem moral complet în jurul nucleului reprezentat de bunăvoință și ritualuri, pentru a menține și servi structura socială. Prin urmare, numai în acest fel cultura confucianistă și-a menținut prezența constantă și de neînălțurat în China tradițională.

În timpul împăratului Wu din dinastia Han, propunerea lui Dong Zhongshu de „a elimina cele o sută de școli și a accepta numai confucianismul” a fost adoptată de către conducerea statului, devenind astfel o ideologie oficială. Din acel moment, confucianismul s-a legat foarte strâns de politica de nivel înalt. În ciuda faptului că această măsură a produs controverse legate de avantajele și dezavantajele educației confucianiste, totuși, fără nicio îndoială, a oferit o garanție instituțională diseminării doctrinei confucianiste. În plus, i-a asigurat condiții superioare pentru o răspândire mult mai largă în comparație cu celelalte doctrine. În China antică, funcționarii publici

și reprezentanții statului erau selectați în funcție de gradul de familiaritate cu gândirea și învățăturile clasice confucianiste și după nivelul la care respectau principiile morale propuse de confucianism, precum respectul față de părinți, sau nivelul la care ajunseseră în cadrul examenului imperial. Aceste criterii îi motivau pe cei care făceau parte din cercurile sociale înalte, ei fiind nevoiți să pună în practică principiile gândirii confucianiste.

Confucianismul susține cu tărie cultivarea prin educație. Desăvârșirea confucianistă se realizează prin două tipuri de educație, cea școlară și cea socială, ambele având la bază principiile morale și virtutea. Conceptele morale confucianiste pătrund și mai adânc în inima oamenilor prin exemplele din societate și determină formarea de obiceiuri și tradiții simple și oneste. Școala nu este numai un loc unde studenții caută să asimileze cunoștințe, ci și sursa manierelor și a decenței. Astfel, confucianismul a prins rădăcini în societate și s-a răspândit extensiv, jucând un rol social fundamental și vast. Poporul și guvernul se află în simbioză, ceea ce face ca învățăturile confucianiste să ocupe o poziție foarte importantă în cultura tradițională chineză, care are o istorie neîntreruptă de două mii de ani.

2. Originea confucianismului

„Văzându-i originea, îi putem înțelege circulația, iar în funcție de circulație putem ajunge la origine.” Confucianismul este strâns legat de cultura și tradiția ritualurilor și muzicii din societatea chineză antică, care pun accent pe etică și moralitate. Ba chiar se poate spune că în China tradițională cultura confucianistă avea o mare anvergură și se răspândise până în cele mai îndepărtate colțuri ale societății. La început, cuvântul 儒 *ru* desemna

numele unui strat social din societate, ceea ce indică existența sa înainte epocii lui Confucius. Primul dicționar complet al caracterelor chinezești ne propune: „*Ru, blând, gentil. Denumire pentru învățații confucianiști*”. De aici înțelegem că *ru* denumește grupul învățaților confucianiști din societate. Însă cum se face că sunt *blânzi*? Ce înseamnă acest cuvânt? Domnul Guo Moruo a sugerat că acest cuvânt se referă la corpul moale al celor care nu depun muncă fizică, al celor care nu se extenuază prin efort fizic și care sunt extrem de rafinați. Nobilii în declin și elitele nomade fac parte din acest grup. În epoca Primăverii și Toamnei, clasa aristocraților de la curtea împăratului Zhou s-a dezbinat, „oficialii, neglijându-și responsabilitățile, au rămas fără apărare”. În mijlocul furtunii schimbărilor, unii reprezentanți ai guvernului care aveau cunoștințe de divinație și înțelegeau funcția ritualurilor și a muzicii, precum și cei care erau versați în domeniul istoriei (istoriografi, arhivari, cei care se ocupau cu sistemul calendaristic) au decăzut și și-au pierdut pozițiile inițiale. Au ajuns oameni de rând și au devenit „confucianiști”, câștigându-și existența prin organizarea de ritualuri și prin predarea cunoștințelor. Profesia ritualurilor cuprindea serviciile funerare obișnuite și diverse tipuri de ceremonii.

Civilizația chineză antică a fost o civilizație a ritualurilor și a muzicii, care erau în esență de natură etică și morală și care au fost deosebit de necesare civilizației chineze de la începuturile sale. Civilizația chineză este o civilizație a agriculturii fluviale interioare. O agricultură stabilă necesită o structură socială puternică la nivel colectiv, iar aceasta din urmă are nevoie de norme etice puternice și de un spirit moral pentru a o menține, precum și de integrarea indivizilor în grup și de menținerea ordinii grupului. Prin urmare, încă de la

începutul civilizației chineze se poate remarca o cerință puternică pentru etică și moralitate, care a creat în cele din urmă o cultură cu caracteristici esențiale de natură etică. În acest context a apărut civilizația antică a ritualurilor și muzicii și sistemele lor aferente. Aceasta contrastează puternic cu civilizația maritimă occidentală. O civilizație maritimă trebuie să se bazeze pe mare pentru comerțul exterior, iar în fața incertitudinii și riscurilor tipice oceanului, caracterul național pe care îl cultivă este unul de cucerire. Cucerirea necesită cunoașterea și înțelegerea cât mai exactă a adversarului și, astfel, s-a format un mod de gândire orientat spre colonizare. Această gândire i-a determinat pe filosofii occidentali antici să trateze întreaga lume ca pe un obiect și să îi exploreze principiile originare, formând astfel o puternică tradiție epistemologică.

În timpul dinastiei Zhou de Est, sistemul și cultura ritualurilor și muzicii erau în pericol. Deși poziția învățaților confucianiști erau în declin, ei erau încă purtătorii riturilor sociale și ai muzicii. Tot ei au păstrat într-o anumită măsură funcția etică a riturilor și a muzicii prin activitățile lor, cum ar fi riturile de preamărire și activitățile ritualice generale. În plus, ei erau și dascăli, transmitând astfel cunoștințele despre ritualuri și muzică din cărțile clasice de poezie. Acești învățați confucianiști au moștenit tradițiile etice și morale ale civilizației bazate pe rituri și au pregătit terenul pentru Confucius și întemeierea școlii confucianiste.

3. Spiritul lui Confucius

Confucius a fost, de asemenea, un membru al clasei intelectualilor în declin, dar ambiția vieții sale a fost să restaureze ritualurile dinastiei Zhou (inclusiv muzica),



Confucius

cea ce depășea cu siguranță obiectivele cărturarilor obișnuiți. El i-a numit pe cărturarii care își câștigau existența predând ritualurile drept „cărturarii oamenilor mici” și nu a văzut acest lucru drept un obiectiv în sine, deoarece susținea atingerea nivelului cărturarilor nobili (*Analecte. Armonia*). De pe vremea lui Confucius s-a schimbat și sensul cuvântului „confuci-

anist”, iar mai târziu, confucianismul sau învățăturile confucianiste s-au referit în principal la școala de gândire inițiată de Confucius. Învățăturile sale se aseamănă preceptelor cărturarilor de dinaintea sa în ceea ce privește accentul pus pe etică, politică și educație. În același timp, însă, există o diferență majoră: învățătura lui Confucius este responsabilă în mod conștient de ceea ce propun cărturarii din domeniul eticii clasice, politicii și educației, iar acest spirit de responsabilitate este adevărata esență a confucianismului. Tocmai din acest motiv, cultura confucianistă, cu accentul său puternic pe etică, politică și educație, a căpătat o conotație mai profundă și o semnificație mai amplă. Numai atunci a ieșit la iveală forța culturii confucianiste, care a pus în evidență caracteristicile sale deosebite și apoi a putut să își facă un loc în cultura tradițională chineză și chiar să devină unul dintre punctele sale esențiale.

În timp ce cărturarii timpurii erau doar acoliții care urmau aceiași pași în diferitele activități ceremoniale, Confucius dorea să descopere spiritul etic al ritualurilor și al muzicii. Ritualurile precum urcarea, coborârea și retragerea în cadrul activităților ceremoniale sunt doar

norme formale externe, în timp ce spiritul etic al riturilor și al muzicii este legat de virtuțile interioare ale oamenilor. Confucius a recunoscut că, fără sprijinul virtuților interioare, normele externe nu am prea mult sens și pot deveni chiar niște lanțuri dureroase. Prăbușirea ritualurilor și a muzicii în vremea lui Confucius s-a datorat în mare măsură faptului că formele lor exterioare erau separate sau chiar deviaseră de la virtuțile interioare ale omului. Prin urmare, atunci când Confucius a restaurat ritualurile dinastiei Zhou, nu a luat în considerare numai forma exterioară simplă, ci a recuperat esența lor. Confucius știa foarte bine că marea semnificație a ritualurilor și muzicii create de ducele Zhou venea din înlocuirea autorității zeilor cu ritualuri și muzica oamenilor. Virtutea umană era eliberată din sclavia impusă de divinități și permitea oamenilor să se bazeze pe propria lor putere morală pentru a îndepărta diferitele obstacole. Confucius și-a asumat în mod conștient sarcina importantă de moralist și a rafinat o serie de principii etice esențiale din cultura ritualurilor și muzicii. El a considerat bunăvoința și dreptatea drept rădăcinile fundamentale ale moralității, iar îndeplinirea funcțiilor virtuții și integrității drept idealul uman de viață și a aplicat această orientare etică și morală la toate nivelurile și în toate domeniile politicii, societății și vieții. Astfel, viziunea lui Confucius a devenit o forță interioară care modela caracterul și spiritul națiunii.

Cărturarii confucianiști timpurii erau dependenți de clasa politică și se subordonau oficialilor intrați recent în funcție, dorind doar să fie promovați și să câștige favorurile nobilimii. Îi disprețuiau pe noii aristocrați, dar știau că sunt neputincioși și trebuiau să se aplece în fața lor pentru a-și servi propriul interes. Confucius, „un tânăr modest”, se subordona politicii și nobilimii, pentru a

putea reveni în rândurile aristocrației. Confucianismul susține, de asemenea, ideea prin care „a deveni funcționar public este o consecință naturală pentru cei care excelează în studii”. Cu toate acestea, diferența dintre cărturarii timpurii și cei confucianiști este că aceștia din urmă vizează să influențeze politica și să transforme societatea prin propria lor „virtute”. Confucius și-a îndemnat discipolii să călătorească în diverse regiuni, să treacă prin greutăți și obstacole, precum a fi izgonit, asediat, vânat și înfometat. Dacă ar fi fost vorba doar de propria bogăție și onoare, Confucius, cu talentul și faima sa, ar fi putut să le câștige stând pur și simplu acasă. Chiar și atunci când a călătorit în alte regiuni, au existat multe oportunități de a deține funcții înalte care i-ar fi adus bogăție și putere, însă Confucius nu le-a acceptat. De ce? Deoarece Confucius avea conștiința esențială oamenilor de stat. Era profund interesat de politică, și a avut de-a face cu nobilii statului și chiar cu împăratul doar pentru a-și promova propriile idei politice și viziunea legată de principalul mod de guvernare a unui stat. Dacă conducătorul nu putea adopta „calea virtuții”, atunci nu putea în niciun caz să rămână în funcție. Confucius știa că aceasta este o cale dificilă de urmat și, din când în când, suspina cu neputință, dar totuși „știa că trebuia să facă până și imposibilul”. Astfel, ne întrebăm, dacă nu ar fi avut conștiința esențială unui om de stat, cum ar fi putut face aceste alegeri? O sută de ani mai târziu, Mencius, un admirator al lui Confucius, nu s-a dat înlături de la munca grea de a-i convinge pe conducători să adopte principii morale legate de conducerea statului, să conducă prin bunăvoință, totul venind din spiritul de angajament conștient al unui om de stat. Filosofia politică a lui Mencius, exprimată prin poziția „dacă vreau să existe pace în lumea de astăzi, nimeni altcineva nu

este responsabil în afară de mine” (Mencius. *Gong Sun Chou*, volumul II), este o declarație a adevăratului spirit confucianist.

Confucius nu și-a putut realiza idealurile politice pe parcursul vieții și nu a putut urma calea virtuții, așa că principala sa ocupație s-a legat tot de educație. Însă Confucius, spre deosebire de cărturarii timpurii care se ocupau doar de copiii și rudele nobilimii pentru a câștiga avantaje din proximitatea față de acești nobili, a aderat la principiul „deschiderii educației pentru toate tipurile de oameni, fără discriminare”. Astfel, oricine era binevenit să învețe. În timp ce cărturarii timpurii erau încă atașați de privilegiile școlii oficiale, Confucius era deja pionierul școlii private; în timp ce ceilalți nu îndrăzneau să facă nici cea mai mică selecție a elementelor din literatura clasică, Confucius îndrăznea să editeze și să aleagă cele mai importante aspecte din cele *Șase cărți clasice* pentru a obține esența lor; în timp ce ceilalți cărturari diseminau doar cunoștințele reproduse în diverse documente, Confucius transmitea învățături despre principiile fondatoare ale naturii umane; în timp ce aceeași cărturari încercau cu încăpățânare să-și schimbe condițiile de viață și statutul social, Confucius se concentra pe transformarea minții, a valorilor umane și așa mai departe. Oare nu ne putem astfel da seama foarte ușor că Maestrul avea spiritul și conștiința adevărată a unui pedagog real? Acest spirit adevărat al unui educator face ca „profesorul” să aibă un statut înalt în societatea tradițională chineză. În vechime, tăblițele care purtau următoarea inscripție „cerul, pământul, împăratul, părinții și învățătorul” erau așezate în altarul din sala de mijloc a unei familii de rând, ceea ce însemna că cerul, pământul, împăratul, strămoșii și învățătorii împărțeau cu toții același statut. Dacă